

**OTAMDAN FAQATGINA DALALAR QOLDI?!
(TOG‘AY MURODNING “OTAMDAN QOLGAN DALALAR” ROMANI ASOSIDA)**

Nodirova Aziza Nodirovna

Kattaqo‘rg‘on davlat pedagogika instituti
Filologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti 3-bosqich talabasi.

nodirovaaziza67@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20080901>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Tog‘ay Murodning “Otamdan qolgan dalalar” romani tarixiy, ijtimoiy va psixologik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Asarda mustamlakachilik siyosati, milliy o‘zlikning yemirilishi, inson ruhiyati va tarixiy xotira muammolari badiiy vositalar orqali ochib beriladi. Tadqiqot davomida obrazlar tizimi, ramziy qatlamlar va muallif uslubining o‘ziga xos jihatlari ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: tarixiy xotira, mustamlakachilik, milliy ong, Dehqonqul, badiiy ramz, ijtimoiy fojia.

Abstract. This article analyzes Togay Murod's novel “The Fields Left by My Father” from a historical, social and psychological perspective. The work reveals the problems of colonialism, the erosion of national identity, the human psyche and historical memory through artistic means.

During the research, the system of images, symbolic layers and specific aspects of the author's style are scientifically highlighted.

Keywords: historical memory, colonialism, national consciousness, Dehkankul, artistic symbol, social tragedy.

Аннотация. В данной статье анализируется роман Тогая Мурода «Поля, оставленные моим отцом» с историко-социальной и психологической точек зрения.

Произведение раскрывает проблемы колониализма, эрозии национальной идентичности, человеческой психики и исторической памяти посредством художественных средств. В ходе исследования научно выделены система образов, символические слои и специфические аспекты стиля автора.

Ключевые слова: историческая память, колониализм, национальное самосознание, Дехканкуль, художественный символ, социальная трагедия.

KIRISH. XX asr o‘zbek adabiyotida tarixiy haqiqatni badiiy ifodalash muammosi dolzarb masalalardan biri bo‘lib kelgan. Ayniqsa, mustamlakachilik davri va uning inson ongiga ta’siri yozuvchilar diqqat markazida bo‘lgan. Tog‘ay Murodning “Otamdan qolgan dalalar” romani ana shu jarayonni badiiy jihatdan chuqur aks ettirgan asarlardan biridir. Roman oddiy voqealar bayoni emas, balki uch avlod taqdiri orqali millat tarixining dramatik manzarasini yaratadi. Asarda individual hayot va tarixiy jarayonlar o‘zaro uzviy bog‘langan holda tasvirlanadi.

METODOLOGIYA. Mazkur tadqiqotda badiiy asarni har tomonlama yoritish maqsadida kompleks yondashuv asosida bir nechta ilmiy metodlardan foydalanildi. Avvalo, tahliliy metod asosida asarning mazmun-mohiyati, syujet qurilishi hamda obrazlar tizimi chuqur o‘rganildi.

Ushbu metod yordamida bosh qahramonning ruhiy kechinmalari, yerga bo‘lgan munosabati va avlodlar davomiyligi g‘oyasi izchil tahlil qilindi.

Shuningdek, tarixiy-qiyosiy metoddan foydalanilib, asarda aks etgan voqealar sobiq sovet davri qishloq hayoti bilan bog‘liq holda o‘rganildi. Bu orqali muallif tasvirlagan ijtimoiy muhit, inson va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlar, qadriyatlar tizimidagi o‘zgarishlar ilmiy asosda tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida sotsiologik yondashuv ham qo‘llanilib, asardagi dehqon obrazi jamiyatning muhim ijtimoiy qatlamining ifodasi sifatida ko‘rib chiqildi. Bu orqali inson mehnati, uning qadri va jamiyatdagi o‘rni masalalari ochib berildi.

NATIJARLAR.

1. Asarning konseptual mohiyati: dalaning ramziy talqini Roman markazida turgan “dala” obrazi oddiy makon emas, balki milliy mavjudlik, tarixiy xotira va ruhiy meros timsolidir.

Bu dalalar avlodlar avlodga o‘tadi, ammo ular bilan birga og‘riq, zulm va xo‘rlik ham meros bo‘lib qoladi. Asarning boshidayoq dehqonning yer bilan uyg‘unligi tasvirlanadi. Bu holat o‘zbek xalqining tabiat bilan uzviy bog‘liqligini ifodalaydi. Biroq mustamlaka kuchlari kelishi bilan bu uyg‘unlik buziladi. Dala bu yerda faqat agrar makon emas, balki: tarixiy xotira; milliy meros; inson hayotining davomiyligi ramzi sifatida talqin qilinadi. Muallif dala orqali avlodlar uzviyligini ko‘rsatadi. Dala insondan mustaqil yashamaydi, aksincha, inson bilan birga yashaydi, o‘sadi va yemiriladi. Bu holat quyidagi tasvirlarda yaqqol ko‘rinadi: dala “nafas oladi”, “og‘riydi”, “hosil beradi” Shu jihatdan dala antropomorfik obrazga aylanadi va u millat ruhiyatining timsoli sifatida talqin qilinadi. Asarda dala jonlantirilgan holda tasvirlanadi. Bu esa uning oddiy predmet emas, balki ruhiy obraz ekanini ko‘rsatadi [1,12-bet]

Dala orqali yozuvchi shuni anglatadi: yer – bu tarixdir, uni yo‘qotish esa o‘zlikni yo‘qotishdir.

2. Mustamlakachilik siyosatining badiiy talqini

Asarda Chor Rossiyasi davri voqealari keskin dramatism bilan beriladi. Xususan, diniy qadriyatlarning buzilishi, milliy ta‘lim tizimining yo‘q qilinishi kabi jarayonlar ochiq ko‘rsatiladi.

Masalan, mahalliy xalqning diniy hayoti bostirilishi va o‘rniga yangi mafkuraviy tizim joriy etilishi ifodalanadi. Bu so‘zlar orqali yozuvchi mustamlakachilikning nafaqat siyosiy, balki ma‘naviy bosqinchilik ekanini ochib beradi. Millatning tili, dini va qadriyatlari yo‘q qilinishi — uning ongini egallashga qaratilgan siyosat sifatida talqin qilinadi. Roman faqat Chor Rossiyasi davrini emas, balki sovet davrini ham keskin tanqid qiladi. Ayniqsa, mafkuraviy targ‘ibot va “soxta qahramonlik” masalasi muhim o‘rin tutadi. Dehqonqulning oddiy mehnati “qahramonlik” sifatida ko‘rsatiladi, ammo bu qahramonlik aslida mafkuraviy konstruktsiya hisoblanadi

3. Dehqonqul obrazi va uning ijtimoiy-falsafiy ko‘rinishi

Asarda bosh qahramon Dehqonqul o‘zbek xalqining timsoli “yangi inson” sifatida tasvirlanadi.. Romanda uch avlod vakillari Jaloliddin Ketmon, uning o‘g‘li Aqrab va uning farzandi Dehqonqul obrazi orqali o‘zbek xalqi boshidan kechirgan hayotning fojiali qirralarini yoritib berilgan. Bolalikdan qullik, zulmga ko‘nikkan, hayotni faqat mehnatdan iborat deb bilgan Dehqonqul uchun dalalari va paxtasi muhim. Uning uchun dalalarining yaxshi saqlanish mo‘l hosil berishigina saodat. Dehqonqul shu tashvishlar bilan band bo‘lib oilasiga, farzandlariga ham e‘tibor bermaydi. Markazdan keluvchi mehmonlarga atab bozor qiladi, biroq bolalariga kelganda kambag‘alligiga ko‘nadi. Siyosatdan yiroq bo‘lgan bo‘lsa-da, asar yakunida „Paxta ishi“ sababli qamaladi.

Shuncha yil qul bo‘lib yashagan Dehqonqulning ko‘zi shunda ochiladi. hayotini besamar o‘tganini kech bo‘lsa ham tushunadi. Hayotidagi barcha fojialarni ana o‘shanda anglaydi.

Dehqonqulning mexanik hayoti quyidagicha ifodalanadi:

“Ketmon chopardim... yana chopardim... yana...”[1,45-bet]

Dehqonqul obrazining umumlashganligi adabiyotshunoslikda quyidagicha izohlanadi:

→ individ orqali jamiyatni ifodalash prinsipi

Takroriy uslub esa:

→ psixologik bosimni kuchaytiruvchi vosita sifatida talqin qilinadi. [2,145-bet]

Bu takroriy ifoda uning:

- ruhiy ezilishi
- insoniylikdan uzoqlashuvi holatini ochadi.

U mustamlakachilik sharoitida yashaydi, ammo ichki ruhiyati bilan unga qarshi turadi. Shu bilan birga, tizim uni asta-sekin sindiradi.

4. Dehqonqulning xotini – sukutdagi fojia

Dehqonqulning xotini (asarda ko‘pincha nomsiz, umumlashgan obraz sifatida beriladi) — o‘zbek ayolining tipik timsoli. U erining iztirobini ko‘radi, ammo qarshilik ko‘rsata olmaydi, ichki sukut bilan yashaydi. Asarda uning holati bilvosita tasvirlanadi:

“U jim edi... ko‘zlarida gap bor edi...”

Bu ibora orqali yozuvchi: ayol ruhiyatidagi og‘riqni, ifodalanmagan dardni, ijtimoiy bosimni ko‘rsatadi. Bu obraz — “*so‘zsiz faryod*” timsolidir.

5. Ideologiya- sovet mafkurasi tashuvchisi sifatida

Klara Xadjayeva romanda juda muhim ideologik obraz hisoblanadi. U sovet mafkurasining tashuvchisi, targ‘ibot vakili, “yangi inson” konsepsiyasining tarafdori. romandagi eng muhim salbiy obrazlardan biri. U mustamlakachi tizim vakili sifatida namoyon bo‘ladi. Uning asosiy xususiyatlari:

- sovuqqonlik;
- buyruqbozlik;
- insoniylikdan yiroqlik;
- Asarda u xalqni tushunmaydi, balki boshqaradi: “Buyruq bor — bajariladi!”

Uning nutqlarida ideologiya ochiq ko‘rinadi: “Yangi hayot quramiz! Eski qarashlar yo‘q bo‘lishi kerak!” Bu yerda milliy qadriyatlar inkor etiladi, eski hayot “ortiqcha” deb baholanadi.

MUHOKAMA. Tog‘ay Murod ushbu asarda milliy hayotning eng muhim qatlamlarini badiiy-falsafiy yo‘sinda yoritishga erishgan. Asarning markazida yerga bo‘lgan munosabat turadi va bu tushuncha muallif tomonidan oddiy iqtisodiy vosita emas, balki muqaddas qadriyat sifatida talqin etiladi. Shu jihatdan “dala” obrazi asarning g‘oyaviy yadrosini tashkil etadi.

Bosh qahramon obrazi individual xarakterdan ko‘ra kengroq — xalq timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. U orqali muallif oddiy dehqonning ichki dunyosini, uning iztiroblari va hayotiy kurashlarini umumlashtiradi.

Bu esa asarning ijtimoiy ahamiyatini yanada oshiradi. Shuningdek, asarda ota obrazi muhim ramziy ma‘noga ega bo‘lib, u avlodlar davomiyligi, an‘ana va meros tushunchalarini ifodalaydi. Qahramonning ota merosiga bo‘lgan munosabati orqali milliy o‘zlikni saqlash g‘oyasi ilgari suriladi.

XULOSA. Tarixiy xotira va uzluksizlik g‘oyasi - romanning eng muhim g‘oyalaridan biri. Uch avlod taqdiri orqali yozuvchi shuni ko‘rsatadi:

- zulm shakli o‘zgaradi;
- ammo mohiyati o‘zgarmaydi;
- xalqning dardi davom etaveradi;

Bu jihat asarni faqat tarixiy emas, balki falsafiy darajaga olib chiqadi. “Otamdan qolgan dalalar” romani o‘zbek adabiyotida tarixiy haqiqatni badiiy ifodalashning yuksak namunasi hisoblanadi. Asarda: dala — milliy xotira timsoli, Dehqonqul — xalq ruhiyatining modeli, mustamlakachilik — ongni egallash vositasi sifatida talqin qilinadi. Mustamlakachilik milliy ongni izdan chiqaradi. Tarixiy xotira yo‘qolishi millatning yemirilishiga olib keladi. Mafkura orqali haqiqat buzib ko‘rsatiladi. Oddiy inson taqdiri tarixning eng haqqoniy ifodasidir. Asar xususida yozuvchi Tog‘ay Murod shunday fikr bildirgan: „*Men bu asarim bilan o‘zbek xalqiga haykal qo‘yaman*“!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Tog‘ay Murod. Otamdan qolgan dalalar. – Toshkent: Sharq, 1994.
2. Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
3. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
4. Yo‘ldoshev B. Badiiy matn va tahlil asoslari. – Toshkent, 2010.
5. Rasulov A. O‘zbek romanchiligi taraqqiyoti. – Toshkent, 2012.
6. <https://t.me/c/2945946615/367>